Հայաստանի Հանրապետությունը որպես ապաստան տրամադրող երկիր.

Վերլուծական աշխատանք
Հեղինակ՝ Գևորգ Հարությունյան

Ընդհանուր տեղեկություններ և պատմական ակնարկ.

Հայաստանի Հանրապետությունը (ՀՀ կամ Հայաստան կրճատ ձևը) ապաստան տրամադրող երկիր է, որտեղ փախստականներն ու ապաստան հայցողները կարող են դիմել Միգրացիոն ծառայությանը, որն էլ համակարգում է այս գործընթացները: Ապաստանի հայցման հիմքերը ներառում են ռասայական, կրոնական, ազգային պատկանելության կամ քաղաքական հայացքների համար հետապնդման վտանգ, ինչպես նաև այն դեպքերը, երբ անձի կյանքին կամ անվտանգությանը սպառնում է վտանգ նրա իսկ երկրում առկա իրավիճակի պատճառով: Դիմում ներկայացնելուց հետո, մինչև վերջնական որոշման կայացումը, դիմորդը համարվում է «ապաստան հայցող» (անգլերեն՝ asylum seeker): Դիմողին տալիս են այդպիսի կարգավիճակ:
Հայաստանը, հիմնվելով համընդհանուր ճանաչում ստացած մարդու իրավունքների, միջազգայնորեն ընդունված նորմերի և ազգային օրենսդրության վրա, ապաստան (պաշտպանություն) է տրամադրում բոլոր այն օտարերկրյա քաղաքացիներին և քաղաքացիություն չունեցող անձանց, որոնք հետապնդումների պատճառով ստիպված են եղել լքել՝ համապատասխանաբար, իրենց քաղաքացիության կամ մշտական բնակության երկիրը: Այդ հետապնդումները, ինչպես նաև այդպիսի հետապնդումների ենթարկվելու ողջամիտ հնարավորությունը, կարող են լուրջ սպառնալիք լինել նշված անձանց կյանքի և ազատությունների համար: ՀՀ-ն 2008 թվականի նոյեմբերի 27-ին ընդունել է ապաստանի ոլորտը կարգավորող «Փախստականների և ապաստանի մասին» ազգային օրենքը, որում՝ «փախստական» ճանաչվելու համար 1951 թվականի Կոնվենցիայով ամրագրված հինգ հիմքերի հետ մեկտեղ ամրագրվել են ևս հինգը՝ մարդու իրավունքների զանգվածային խախտումներ, համատարած բռնություն, արտաքին հարձակում, ներքին հակամարտություններ, հասարակական կարգի լուրջ խախտումներ:
Հայաստանը տարիներ շարունակ հանդիսանում է ապաստան տրամադրող երկիր՝ առաջարկելով աջակցություն փախստականներին և ապաստան հայցողներին, հատկապես տարածաշրջանային հակամարտություններից տուժած անձանց:

Թարմ տվյալներ և վիճակագրություն

Ապաստան հայցողների թիվը.

2023 թվականի առաջին կիսամյակում Հայաստանում ապաստան ստանալու համար 440 անձ է դիմել:2023 թ.-ին ընդհանուր թիվը կազմել է 817 մարդ: Այս ցուցանիշը շուրջ 2 անգամ ավել է 2010-2022 թվականներին ապաստան հայցած անձանց թվի տարեկան միջնարժեքից (մեդիան). միջինում մեկ տարվա ընթացքում Հայաստանից ապաստան է խնդրում 225 մարդ, իսկ այս տարվա 6 ամսում դիմումներն արդեն կրկնակի են: Դիմողների մեծ մասը գալիս են տարածաշրջանային հակամարտությունների հետևանքով տուժած երկրներից, ներառյալ Սիրիան, Ուկրաինան, Իրաքը, և Ադրբեջանը
2022-ին, ապաստան հայցողների թիվը 968 է եղել: Վերջին տասնամյակում սա գրանցված ամենաբարձր ցուցանիշն է և այդ կտրուկ աճը պայմանավորված է եղել Ուկրաինայում ռազմական գործողությունների հետ:2021-ի նկատմամբ ավելի քան 270% աճը հիմնականում պայմանավորված է ռուս-ուկրաինական պատերազմով. նախորդ տարի ապաստան հայցողների ուղիղ կեսը՝ 484-ը, Ուկրաինայի քաղաքացիներ են եղել:

Քաղաքականություն և աջակցություն.

Հայաստանում ապաստանի տրամադրումը կարգավորում է Միգրացիոն ծառայությունը, որն էլ ՀՀ ներքին գործերի նախարարության միգրացիայի եւ քաղաքացիության ծառայության մի մասն է կազմում: ՄԱԿ-ի Փախստականների գործակալությունը (UNHCR) ակտիվորեն աշխատում է Հայաստանում՝ աջակցելով փախստականներին ինչպես սոցիալական ինտեգրման, այնպես էլ կրթական և հոգեբանական աջակցության ոլորտներում:

Միջազգային համագործակցություն և ծրագրեր.

Հայաստանը համագործակցում է միջազգային կազմակերպությունների, ներառյալ UNHCR-ի և տեղական կառույցների հետ, առաջարկելով աջակցություն՝ կրթություն, առողջապահություն և սոցիալական պաշտպանություն ապահովելու համար:

Ապաստան հայցողի իրավունքները ՀՀ-ում

- Ապաստան հայցողն իրավունք ունի ապաստանի ընթացակարգերի վերաբերյալ խորհրդատվություն ստանալ Հայաստանի պետական սահմանի անցման կետում, եթե նա խնդրում է պաշտպանություն (ապաստան է հայցել):

- Ապաստան հայցողը Հայաստանում օրինական գտնվելու իրավունք ունի մինչեւ ապաստանի դիմումի վերաբերյալ վերջնական որոշման ընդունումը, ներառյալ դատական կարգով (դատական ատյաններում) բողոքարկման գործընթացի ավարտը :
- Ապաստան հայցողը Միավորված ազգերի կազմակերպության Փախստականների գրասենյակ (ՄԱԿ ՓԳՀ) դիմելու իրավունք ունի:
- Ապաստանի դիմումի քննարկման ընթացքում ապաստան հայցողն իրավունք ունի Հատուկ կացարանում բնակվելու, սնունդ ու հիգիենայի պարագաներ ստանալու, եթե կա ազատ տեղ:
- Հատուկ կացարանում ազատ տեղ չլինելու դեպքում ապաստան հայցողն իրավունք ունի բնակարան վարձակալելու նպատակով դիմելու Միգրացիոն ծառայություն դրամական օգնություն ստանալու համար, ինչը նախատեսված է առավել խոցելի անձանց աջակցելու համար:
- Առանց ուղեկցողի կամ ընտանիքից անջատված երեխան Հատուկ կացարանում առաջնահերթության կարգով բնակվելու կամ օրենքով նախատեսված այլ հատուկ հաստատություններում տեղավորվելու, ինչպես նաեւ խնամակալ եւ ներկայացուցիչ ունենալու իրավունք ունի:
- Հոգեկան հիվանդության կամ այլ առողջական խնդիրների դեպքում ապաստան հայցողը ներկայացուցիչ ունենալու իրավունք ունի:
- Ապաստան հայցողը Հայաստանի տարածքում ազատ տեղաշարժվելու իրավունք ունի:
- Հայաստան ապօրինի մուտք գործելու եւ այնտեղ ապօրինի գտնվելու համար ապաստան հայցողն իրավունք ունի քրեական կամ վարչական պատասխանատվության չենթարկվելու:
- Ապաստան հայցողն իրավունք ունի Հանրային պաշտպանի գրասենյակի կողմից անվճար իրավաբանական օգնություն ստանալու:
- Ապաստան հայցողն իրավունք ունի անվճար օգտվելու հարցազրույցի ժամանակ իր նախընտրած սեռի թարգմանչի ծառայությունից :
- Ապաստան հայցողներին վերապահված եմ շարժական գույքի ձեռքբերման, տեղափոխման, անշարժ գույքի վարձակալության հետ կապված, ինչպես նաեւ գույքային այլ գործարքների համար Հայաստանի քաղաքացիներին հավասար իրավունքներ:
- Ապաստան հայցողն իրավունք ունի Հայաստանի քաղաքացիներին համահավասար աշխատանք փնտրելու եւ աշխատելու ցանկացած բնագավառում՝ բացառությամբ պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում առկա հաստիքների: Աշխատանքի իրավունքը հաստատող փաստաթուղթ է հանդիսանում Միգրացիոն ծառայության կողմից տրված ՀՀ-ում ապաստան հայցողի վկայականը եւ դրանից բխող օրենքով նախատեսված փաստաթղթերը:
- Ապաստան հայցողն ունի Հայաստանի քաղաքացիներին հավասար հիմնական եւ բարձրագույն կրթություն ստանալու իրավունք :
- Ապաստան հայցողն իրավունք ունի անվճար շտապ բուժօգնություն եւ ամբուլատոր-պոլիկլինիկական բժշկական օգնություն ստանալու, իսկ 18 տարին չլրացած անձինք նաեւ անվճար հիվանդանոցային բուժման հնարավորություն ունեն:

- Ապաստան հայցողն իրավունք ունի բողոքարկելու Միգրացիոն ծառայության բացասական որոշումը դատական կարգով:
- Միգրացիոն ծառայության մերժման որոշումը դատական կարգով բողոքարկելու համար ապաստան հայցողն իրավունք ունի ազատվելու պետական տուրքի վճարումից:
- Ապաստան հայցողն անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունք ունի:
- Ապաստան հայցողը չի կարող իր կամքին հակառակ վերադարձվել իր ծագման երկիր:

Ապաստան հայցողի հայտնի օրինակ (քեյս) Հայաստանում

Սույն թվականի Մայիս ամսին, Հայաստանը փախստականի կարգավիճակ է տվել Բելառուսի 24-ամյա քաղաքացի Յարոսլավ Նովիկովին: Յարոսլավ Նովիկովը պաշտոնական Երևանից քաղաքական ապաստան էր խնդրել այն բանից հետո, երբ փետրվարի 2-ին Բելառուսի գլխավոր դատախազության պահանջով նրան ձերբակալել էին Հայաստանում: Հայրենիքում երիտասարդի նկատմամբ քրեական գործ է հարուցվել զինծառայությունից խուսափելու համար: Նովիկովը, ըստ նրա փաստաբանի, Բելառուսին արտահանձնվելու դեպքում կկանգներ դատարանի առաջ և կար խոշտանգումների վտանգ: Ամռանը Նովիկովի նկատմամբ Բելառուսում քրեական գործ էր հարուցվել զինվորական ծառայությունից խուսափելու համար (քրեական օրենսգրքի 435-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Նախորդ տարվա սեպտեմբերին նրա նկատմամբ միջազգային հետախուզում էր հայտարարվել: Ամբողջական հոդվածը կարող եք կարդալ այս հասցեով:

Եզրակացություն

Պայմանավորված աշխարհաքաղաքական շարժերով, ըստ էության, նոր աշխարահակարգի ձևավորմամբ և այդ պրոցեսների հետևանքով առաջացած պատերազմներով և զինված կոնֆլիկտներով ՀՀ-ից ապաստան հայցողների տոկոսը վերջին տարիներին բավականանին բարձրացել է: Ըստ 2023-ի տվյալների ապաստան խնդրողների թիվը երկու անգամ ավել է եղել քան 2012-2022-ի ընկած ժամանակահատվածում: Սակայն բացի աշխարհաքաղաքական փոփոխություններն և զինված կոնֆլիկտները , կան այլ պատճառներ ևս: ՀՀ-ն ինքն է փոփոխել իր միգրացիոն քաղաքականությունն ու իմիջը , դառնալով ավելի ներառարական և միջազգային: Ըստ ստացված տվյալների, այս փոփոխություններն տվել են բավականին մեծ արդյունք ապաստան արտասահմանցի ապաստան հայցողների շրջանում:Եթե մի փոքր այլ դիտանկյունից նայենք, վերևում նշվածի վառ ապացույցն է նաև միգրացիոն շարժի ցուցանիշները, որտեղ տեսնում ենք որ նախորդ տարիների համեմատ արտասահմանցիների թիվը ովքեր ցանկանում են մշտապես բնակվել ՀՀ-ում բավականին մեծացել է , չնայած որ ՀՀ-ն ինքն ունի զինված կոնֆլիկտի ռիսկեր: Ըստ երևույթի, Հայաստանից ապաստան խնդրողների թվի մեծացումը նաև կապված է Հայաստանի ժողովրդավարական խմորումների, ավելի ժողովրդավար երկիր դառնալու կամ առնվազն դրա ձգտումների և նարատիվների հետ: Գաղտնիք չէ, որ ապաստան փնտրողները որպես

կանոն դիմում են ժողովրդավարական արժեքներ ունեցող երկրների օգնությանը, որտեղ ապաստան փնտրողը կարող է իրեն ապահով զգալ ֆիզիկապես և հոգեբանորեն: Մեկ այլ պատճառ է վերջին տարիներին ՀՀ-ի էկոնոմիկ առաջխաղացման բարձր ցուցանիշները: Նորից գաղտնիք չի լինի , եթե ֆիքսենք, որ ապաստան փնտրողներից շատերը մտածում են հիմնավորվեն իրենց նոր «տան»-ը , և այդ «տուն»-ը ինչքան տնտեսապես զարգացած է այդքան ավելի գրավիչ ուղություն է դառնում: Պատճառներից մեկ ուրիշն էլ կապված է ՀՀ-ում միջազգային և հատկապես արևմտնյան կազմակերպությունների (հիմնադրամներ, ՀԿ-ներ, ինստիտուտներ , think-tank-եր և այլն) ակտիվ գործունեության հետ: Որպես կանոն , ապաստան փնտրողները փորձում են սկսել իրենց նոր կյանքը զարգացած արևմտյան երկրներում, կամ այնպիսի երկներում որտեղ զարգացած արևմտյան երկրները որոշակի ազդեցություն և լծակներ ունեն: Այդպիսով ապաստան փնտրողները ապահովագրում են իրենց տարատեսակ ռիսկերից: Ըստ իս, Հայկական կողմից վարվող քաղաքականությունը այս հարցում բավականին ադեկվատ է , հաշվի առնելով , որ ՀՀ-ն ինքը գտնվում է վերակառուցվող, թարմացվող կամ զրոյից կառուցվող նոր աշխարահակարգի տուրբուլենտության գոտիում , որտեղ ամեն անկանոն շարժ, նույնիս x երկրից y ապաստան հայցողին ընդունելը, կարող է x երկրի կողմից դիտարկվել որպես քաղաքական ակնարկ,մեսիջ կամ եթե ուզում եք վիրավորանք: Հետևաբար միգրացիոն քաղաքականությունը մշակելիս և վարելիս, ՀՀ-ի աշխարհագրական դիրքը, էկոնոմիկ զարգացումն ու սոցիալ-քաղաքական խնդիրներ ունեցող երկիր-միավորին անհրաժեշտ է զգուշավորություն դրսևորել, որն էլ կարծես թե ՀՀ-ն մինչև այս պահը իրականացնում է արդյունավետորեն:

Գևորգ Հարությունյան
16.12.2024